

E. Lazzarini,

Rakovica.

Onulashina

1921. br. 2.

Laquele

pripremu, običaj njenih pređa — visokih i ponosnih gospođa iz plemena njena. I stoga stupa lagano po alejama i drhtavim rukama trga latice najljepših ruža, žarkih i mirisnih ko njena nekadanja mladost. Još ih samo nekoliko treba, i bit će puno jastuče od bijele svile, na kom će da počine jednom njena mrtva glava.

To je običaj visokih i ponosnih gospođa iz njena plemena.

Smirivalo se sunce i žarom polilo razmirisane ruže. Al u to jedna najkrasnija krupna i crvena ko

mlada krv zasjenila joj oči. „Još samo ta“ zaradovala se starica i žurnije koraknula. Objema je rukama trg-nula ružu, a žar njen do srca joj dopro. Posljednji trak sunca omilovao sijedu staricu i u hladnim rukama grčevito stisnutu ružu; s njim se ugasio i život njen. —

A u sobi svetački polutamnoj izdisalo jastuče od bijele svile bolesne mirise uvelih ružinih latica ubiranih rukom starice, jer je to bio običaj visokih i ponosnih gospođa iz njena plemena.

RAKOVICA.

E. LASZOWSKI.

Topografska histor. crtica.

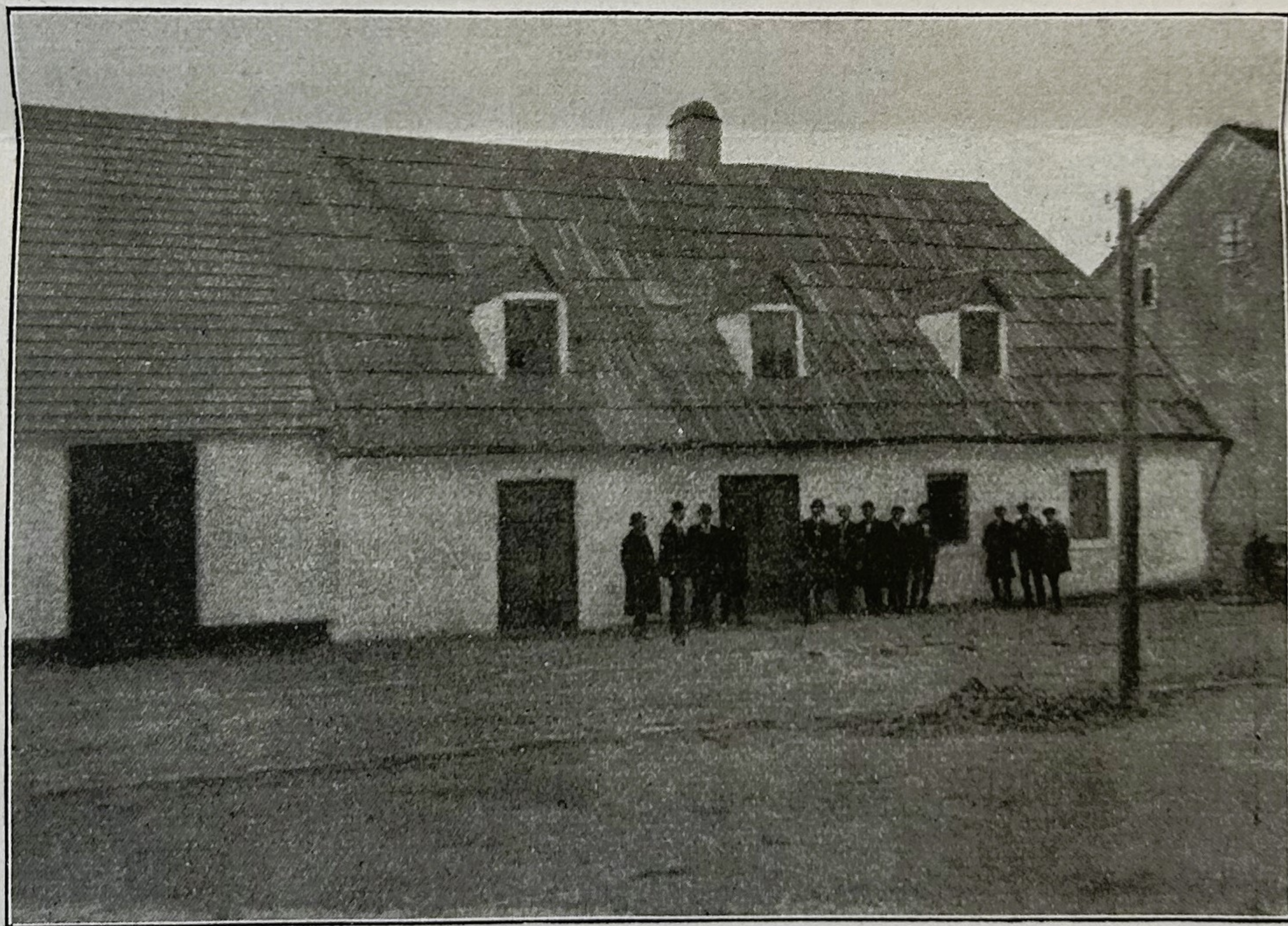
Od g. 1871. često se puta spominje ime sela Rakovice, tamo na Kordunu, jer su ondje trunule kosti velikoga Hrvata Kvaternika i njegovih vjernih drugova Bacha i Rakijaša, pak i drugih njihovih pristalica, koji izdahnuše pod tanetima zatornika hrvatske slobode i naroda. Za vrijeme Krajine bila je Rakovica sijelo 9. kumpanije slunjske regimente.

Mnogo i mnogo Hrvata posjećivalo je to selo kroz godinu, jedni usput polazeći divna Plitvička jezera, drugi opet s namjerom, da posjete grob Kvaternikov, da se poklone njegovu pepelu i tako da dadu poštu njegovoj uspomeni i velikoj narodnoj ideji, koja je

zagrijavala Kvaternika i njegove drugove. Svaki si je turnuo u džep komadić zemlje s njegova groba, kao sveti amanet i spomen.

O prošlosti Rakovice slabo je komu našire poznato. Pa ako ova i nije zamašna — izuzevši događaja g. 1871. — ipak držimo, da ćemo ugoditi mnogomu, ako iznesemo nekoliko crtica iz prošlosti njezine.

Rakovica leži na cesti, koja vodi iz Karlovca preko Slunja i Drežnika u Petrovoselo i Plitvice. Od Slunja je 19 kilometara udaljena, a od Drežnika 6 kilometara. Do sela vijuga se potok Rakovica, a po-

Kuća u Rakovici, u kojoj je bio glavni stan Kvaternikov.

više nje diže se i brdo istoga imena. Selo se pružilo uz glavnu cestu i oplazom brda, gdje gore, gotovo na kraju sela stoji crkva i župni stan. Crkva je posvećena sv. Jeleni i stoji sučelice župnom stanu. Od crkve se pruža lijepi pogled na selo i krasnu njegovu okolinu. U cintor crkve sprijeda uzidan je ulomak nekog grobnog spomenika s još djelomično sačuvanim napisom. Spomenik je izrađen od bijela mramora, te je samo sačuvan dio gornjega i dio desnoga dijela. U sredini uklesan je sferički štit, a u njemu lju-lsko rame, koje drži u pijesti sablju krivošiju. Spoda pod laktom i podramenicom titra šesterotraka

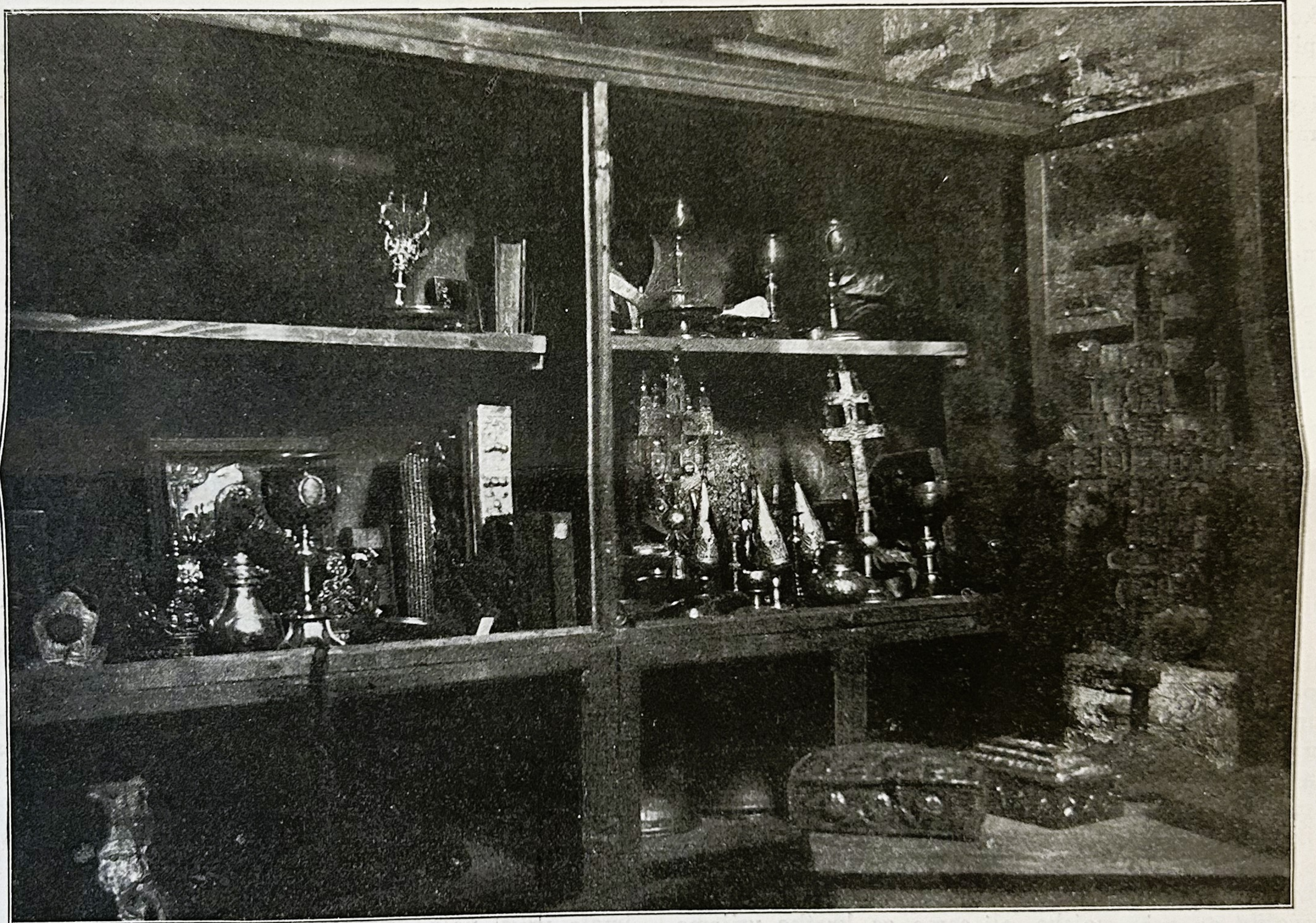
zvijezda. Od napisa, koji je tekao rubom kamena sačuvano je samo: ...SAXVM HOC FECIT FIERI EGREGIVS...“ (...kamen taj dao je učiniti plemeniti...). Slova G su izvajana u okrenutom položaju, te imadu iznimnu formu. Po izradbi sudeći ovaj je spomenik iz XVI. ili XVII. vijeka. Kojemu plemiću stavljen je na grob, ne znamo. Za cijelo je to nadgrobni spomenik nekog odličnog hrvatskog plemića, koji je dovršio svoj život na Krajini. Kao na ovom spomeniku nalazimo slične grbove na grobnim spomenicima po senjskim crkvama. Tako na grobnim spomenicima Suminića, Tvrdoslavića, Vdragovića i dr.

Sva je prilika, da je taj grobni spomenik stajao u staroj rakovičkoj crkvi, koju spominje Vitezović g. 1649. i koji je zacijelo postradao za vrijeme turskih provala.

Crkva, kakova je danas, jest novija građevina te na prednjim stranama ima nekoliko pukotina u zidu, naročito u onom dijelu, koji je prizidan, e da je to ranj došao u liniju pročelja. Crkva ima široku srednju lađu i dvije uže pobočne, odijeljene masivnim zidanim stupovima. Glavni oltar je posvećen sv. Jeleni, dok je u svakoj prostranoj lađi još po jedan mali oltar. Starina nema nikakvih. Bogoslužje je hrvatsko, jer spada pod senjsku biskupiju. Župa rakovička je stara i imade matice od god. 1751.

Sučelice preko ceste stoji prostrani župni dvor, a oko njega lijepe gospodarske zgrade, od kojih je jedna prošle zime postradala od požara.

Od crkve prema glavnoj cesti redaju se desno i lijevo čedne seoske kućice, medju kojima ima nekoliko upravo lijepih. Glavna ulica sela je cesta, a tu imade s desna i lijeva lijepih zidanica, i na kat visokih kuća. Od ovih se osobito ističu nekadašnje erarske krajiške zgrade, općinska zgrada, škola, hotel „Plitvice“ itd. Kuća, što stoji sučelice cesti prema crkvi, jest danas svojina Batušićeva. To je prizemna kuća, u kojoj je god. 1871. imao Kvaternik svoj „glavni stan.“ Sobice na tavanu služile su onda kao neka „custodia honesta“ za zarobljene krajiške oficire. U mjestu je još pošta, brzovjav i oružnička i financ. postaja. Kojih 200 koračaja od posljednje kuće sela prema Drežniku, lijevo uz cestu na oplazu njive bio je grob Kvaternika, Rakijaša i Bacha, kojih su zemni ostanci ljetos po „Braći hrv. Zmaja“ preneseni u Zagreb i stavljeni o bok Zrinjskomu i Frankopanu u

Riznica u crkvi u Dečanima.

grobnici stolne crkve. Tu u blizini pokopano je još desetorica Kvaternikovih pristalica, koje postrijeljaše sučelice preko ceste na oranici.

Na tom mjestu bila je za vrijeme vojne Krajine vojnička streljana sa zidom za hvatanje taneta. — Upravo iza toga zida, kojega se tragovi još nalaze u zemlji, bio je Kvaternikov grob. Danas je taj mali komad njive, u podobi sjekire, u površini od 78 kv. hv. pod katastr. br. parcele 1099 a bio je nekoć vlasništvo Batušića, koji je to prodao nekom Duiću, a ovaj napokon pokojnomu Martinu Starčeviću (18. VII. 1908.) za 200 Kr. Danas drži ovu parcelu Mato Rendulić. Pogovara se, da će ovu parcelu prekupiti neki rođjak pok. dra. Mile Starčevića, a da ju kao narodno dobro

daruje „Braći hrv. Zmaja“, koja kane ondje na spomen palih i ondje pokopanih rodoljuba postaviti dostojan spomenik.

Prema podacima, što ih je Fras zabilježio u svom lijepom djelu „Topographie der karlstädter Militärgrenze“ g. 1835., brojila je tada Rakovica 121 kuću s 1369 katolika (Hrvata) i 30 pravoslavni (Srba). Po Sabljaku (Mjestopisni rečnik) brojila je Rakovica g. 1866. 20 kuća sa 260 stanovnika. Nije nam jasno, za što se tako znatno razilaze brojke kuća i stanovnika u Frasa i Sabljaka. Po šematizmu biskupije senjske od g. 1916. brojila je Rakovica 285 katolika-Hrvata i 54 pravoslavna-Srba te 2 Židova. Od sela, koja spadaju pod katol. župu u Rakovici, isključivo su katolička,

odnosno hrvatska: Klanac, Brajdić selo, Luketić-selo, Oštarski stanovi, Prosičeni kamen, Sabljak-selo, Selište i Turkalj-selo; isključivo pravoslavna odnosno srpska: Jamarje, Ljeskovac i Močila, dok su ispremiješana katol.-pravoslavna, odnosno hrvatsko-srpska: Rakovica, Brezovac, Grabovac, Korita, Mašvina, Mudrić-selo i Stara Kršlja. Pravoslavno odnosno srpsko žiteljstvo spada pod župu u Sadilovcu.

U upravnom pogledu spada Rakovica s porez. općinama Rakovica, Bročanac, Mašvina, Močila i Nova Kršlja pod kotar slunjski a županiju modruško-riječku. U sudbenom pogledu opet pod kotar, sud u Slunju.

U brdu Zrivnjak nalazi se jedna obrambena spilja, koja je bila zazidana zidom, u kojoj su se ljudi branili od Turaka. U spilji nalazi se jezerce. Spilja ima tri predeljenja i dosta je prostrana. Selo Rakovica dobilo je zacijelo svoje ime po istoimenom potoku, koji je opet dobio ime po obilju raka. U spisima se piše: Rakovica pak i Rakovac (Rakovitza — Rakovatz — Rakovaz). Ovaj potonji oblik često susrećemo, pače i god. 1871. izdaju Bach, Rakijaš i Čuić pisma datirana u „Rakovcu“.

Kao što cijela Lika i Krbava, tako i cijeli kraj oko Korane, bio u staro vrijeme naseljen čistim hrvatskim življem. Tu su živjela razna stara hrvatska plemena više ili manje slobodna i neovisna od županija, u kojima su obitavala. Kraj, u kojem leži Rakovica, spadao je nekoć pod staru hrvatsku županiju drežničku, koja je svoje ime nosila po gradu Drežniku, koji se osovio na strmoj litici iznad Korane.

Županiju drežničku držali su u XIII. vijeku knezovi Nelipići, onda Gusingovci i Babonići, dok ju pod konac istoga vijeka ne stekoše knezovi Šubići. Kasnije je prešla opet u vlast Nelipića, dok ju god. 1323. ne dobiše knezovi Krčki, potonji Frankopani. Frankopani držali su Drežnik sve do polovine XVI. vijeka, kad je grad preuzela krajiška vojska, a da ga nikad nije vratila Frankopanima.

O samoj Rakovici nemamo gotovo nikakvih vijesti za ovo najstarije doba. Ne znamo, da li je tamo u opće bilo naselje. Ako je i bilo, to je ovo za provala turskih opustjelo. Turske provale u ovaj kraj bivale su u XVI. vijeku vrlo česte. Drežnik, kao jaka utvrda na Krajini, bio je trn u oku Turcima, te je za nj vođeno mnogo borbi. Već god. 1578. zauzeše Turci Drežnik i utvrdiše ga. No već ga iste godine izgubiše. Kad je god. 1592. pao Bihać, ta prevažna obrambena točka Hrvatske, pao je i Drežnik u turske ruke. God. 1635. osvojila ga naša vojska, ali samo za kratko vrijeme. Još god. 1584. bila je velika bitka između naših i Turaka u blizini Rakovice. 6. februara naime sukobiše se naši s Turcima u Močilskoj drazi, te ih hametom potukoše. Slavni kranjski historik Valvasor bilježi, da tako sretne pobjede nad Turcima nije bilo, otkako je pala Bosna (Ehre des Herzogt, Krains XII. 67.).

Okolo Rakovice slijedili su i mnogi veći i manji okršaji. Tu se i naš slavni potonji ban grof Petar Zrinski god. 1649. sukobio s Turcima. Četujući na Turke oko Izačića, zaustavio ga je tu u Rakovici kod crkve poznati turski junak Delibaša Badnjević. Zrinski je tu ubrao veliku slavu, jer je razbio tursku vojsku. U poboju pogibe i sam Badnjević. Velik plijen pade u ruke Zrinskoga, a 104 Turčina dopalo u roptsvo. (Vitezović: Kronika. — Kussan: Gesch. d. oguliner Rgts). Kad je god. 1697. general Auersperg zauzeo Drežnik, olakšalo je Krajini oko Rakovice. Znameniti mir sklop-

ljen s Turcima u Karlovcima g. 1699., nije donio one plodove, koje bi bio mogao imati za Hrvatsku. Drevni Drežnik-grad, kao i blizi Furjan, dopitan je Turskoj! Tako je eto ostala suha međa između turske pokrajine i Rakovičkog polja. Rakovica ostala je na pragu turskoga područja. Da se ova suha, gotovo nikako utvrđena međa barem nekako osigura, počelo se na njoj graditi t. z. „čardake“, drvene utvrde, kao pogranične stražarnice. Za to je odredila vojna uprava, da se takav „čardak“ sagradi na brdu Rakovici, i da se crkve u Rakovici i Rudenici obnove i utvrde, koje bi bile neke ruke predstraže Slunju i Plaškome (Karlstädt, Militärgrenze sv. II. u zem. arhivu).

Stari hrvatski živalj velikim je dijelom bježeći za turskih provala, ostavio svoj zavičaj, te je kretao na sjever, tražeći novu postojbinu po Hrvatskoj, pače i po Austriji i Madjarskoj. Tako su mnoga stara sela po Lici opustjela, a da im se s vremenom i izgubio trag. Na ova pridolazili su južniji bjegunci iz Dalmacije i Bosne, te naseljavali opustjele prijedjele; ispremiješali se sa zaostalim autohtonim pučanstvom. Tako su evo naselili prebjegli iz Bosne i drugih balkanskih krajeva i Hrvati i Srbi (Valachi, Rasciani) mnoge nekoć čiste hrvatske krajeve. Opustjele prijedjele naseljavala je i krajiška uprava došljacima, te od njih stvarala Krajišnike za obranu Krajine — odnosno Austrije. Ta naša krv bila je manje cijenjena od njemačke ili madžarske!

Skoro iza karlovačkoga mira počelo je naseljivanje za cijelo opustjeloga rakovičkoga kraja. Zemlje u Rakovici naseliše pridošli Hrvati i Srbi „kuliko vlaški, tuliko hrvatski sini.“ Odakle su ovi doseljenici došli, nije nam poznato, no prema tadanjim prilikama sigurno jest, da ovi nijesu došli sa sjevera, kamo je sav narod grnuo iz južnih strana Hrvatske bježeći od straha pred Turcima. Vjerojatno jest svakako, da su ovi doseljenici došli s juga iz Bosne i Dalmacije. Da se što bolje učvrste u posjedu naseljenih zemalja u Rakovici, dodjoše ovi Hrvati i Srbi 3. novembra g. 1708. u Ogulin do kapetana Adama Purgstalla, te ga zamoliše, da im izda za naseljene zemlje zaštitni list. To im je ovaj i izdao. Oprostio ih od svake daće, da se siromasi junaci „za jedno vrime kuliko tuliko prihrane.“ Tko bi ih smetao u posjedu i uživanju tih zemalja, morat će platiti globu od 50 dukata. Otudjiti zemlju nije im bilo slobodno, jer se ove nijesu mogle ni za koji novac prodavati. Samo „za službu cesarsku se davati mogu.“ (Lopašić: Acta confin. III. 246.). Po sistemu Krajine, bila je zemlja carska, i za nju se imala vršiti vojna dužnost.

Ovo naseljivanje je dalje nastavljeno, jer su nastupila prividno mirna vremena. Na 11. augusta 1711. došlo je u Karlovac k generalu Josipu Rabati izaslanstvo Hrvata i Srba (Croaten und Wallachen) pod vodstvom slunjskog zastavnika Vuka Grbića, Mije Sabljaka i Stipana Kukića, koji izjaviše, da se žele sa 200 kuća naseliti u rakovičkom polju i to izmiješano Hrvati i Srbi. Rabata je njihovoj želji zadovoljio, te ih odmah i organizirao. „Purgrafom“ njihovim imenova Vuka Grbića, i njemu potčinio Mišu Sabljaka kao kneza Hrvata, i Stipana Kukića kao kneza Srba, tamošnjih naseljenika. Sva naseobina opet je imala biti potčinjena slunjskom poručniku Vuku Andriji Mihačeviću i to kao „generalski Vlasi“, što je bio tada na Krajini osobiti zaštićeni položaj, jer su potpadali izravno pod jurisdikciju karlovačkoga generala. Rabata zajamčio im je nesmetani posjed naseljenih zemalja, u kojem ih

nitko ne će smjeti smetati pod kazan od 200 zlatnih dukata. Dašto otudjivati zemlje nije im bilo slobodno. Rabata opredijelio im je i kotar, u kojemu se mogu naseliti, t. j. t. z. Rakovičko polje. Taj kotar sterao se je od vrela Mrežnice do „Ok luka“, otud ravno do „Zigeća vrata“ ispod groba Turčina Smajića, te dalje ravno na Koranu i Ladanjsko polje do turskih lumaka, i od ovih do Korane kod Rakovice sve do „rakovičkoga mlina“ i „Plitvičkog osovja“ te preko „Korita“ do „Peskove lokve“ nad „Hrastovom kosom.“ (Lopašić o. c. 259.).

U tim naseljenicima vidimo prvi zametak već tad organizovane buduće rakovičke kumpanije, kojoj bijaše izravni zapovjednik Vuk Andrija Mihačević. Porođica Mihačevića spada hrvatskom praplemstvu roda Čubretića, te starinom potječe iz Vrlike u staroj hrvatskoj kninskoj županiji, Ivan, sin Mihajla Čubretića iz Vrlike, uzeo je u XV. stoljeću ime po ocu Mihajlu (Mihača), i prozvao se Mihačevićem. Isti onaj Vuk Mihačević, umro je g. 1750. kao zadnji odvjetak svoje porodice na svom imanju Lipi nedaleko Karlovca.

Ime Mihačevićovo ostalo je dugo vezano s Rakovicom i potonjom rakovičkom kumpanijom. Ta se kumpanija još 1802. nazivala i službeno „Mihačevićevom kumpanijom.“

Oko Rakovice bilo je i poslije većih i manjih okršaja s Turcima i kretanja naše vojske. Tako je g. 1716. mjeseca augusta prešla krajiška vojska pod seniskim kapetanom Bartolom Teuffenbachom kod Močila u tursko područje sve do Brekovice i Ostrošca i vratila se obilnim plienom preko Rakovice kući (Kussan: o. c.)

God. 1732. bila je pogranična straža u Rakovici dosta neznatna. Vojna se oblast tuži, da je rakovički čardak slabo stražen, ma da imade u njemu miesta za 150 momaka. Ako bi tako ostalo, onda bi Turcima bio lak udarac sve do Karlovca (Karlstädt, Militärg. II. 243. u zem. arhivu).

Kad je god. 1746 reorganizovana Krajiina, po princu Hildburghausenu, i dokinuta Karlovačka i Primorska Krajiina, te zavedene regimente: Lička, Slunjska, Otočka i Ogulinska, potčinjena je Rakovica kao 9. kumpanija slunjskoj regimenti.

God. 1784. bio je čardak u Rakovici, oko kojega se i uredio t. z. „rastell“, od velike važnosti za sigurnost Krajiine, tim više jer je Drežnik bio još sveudilj u turskim rukama. Filip Vukasović, koji taj čardak spominje, ističe važnost njegovu, i zbog turske opasnosti „da narod tamo vječno živi pod puškom“ (Ungar, Magazin 1784).

Otkako je g. 1788. grad Drežnik opet došao u ruke Krajiine, bilo to 9. februara, kad ga zauzeše general de Vins i pukovnik Peharnik, nastali su bolji dani po Rakovicu. Tamošnji „rastel“ prenesen je u Prosičeni Kamen, čime se medja prema Turskoj pomakla od Rakovice.

Kako posvuda po Krajiini, brinula se vojna uprava i za uredjenje Rakovice kao kumpanijskoga sijela. Provdjana je regulacija sela. Ovu je provadjao nadporučnik Bertić, te sastavio osnovu zato 8. juna 1802. U Rakovici bilo je tad i drvenih i zidanih kuća. Medju njima bile su erarske zgrade nekadašnja triđesetnica, tad stan kordunskog inspektora u činu „obristwachtmeistera“, stan gospodarskog časnika i župni dvor sučelice crkvi. Glavna regulatorna linija bila je cesta od crkve dalje prema selu. Tu je izgradjena široka cesta, koja se još i danas razabire. Neke kuće imale su se po toj osnovi premjestiti u liniju, a druge popraviti. (Plan rakovičke „kapetana Mihačevića“ kumpanije u zem. arhivu).

Godine 1809 bila je opet burna po Liku i Kordun. Pobjeda francuskoga cara Napoleona I. nad austrijskom vojskom 5. i 6. juna kod Wagrama odlučila je i o sudbini hrvatskih zemalja. Junaštva Hrvata u Lici nijesu mogla odoljevati okupaciji francuskoga generala i maršala Marmonta. Dok su tako Francuzi s juga udarali u Zrmanju i Liku, bilo je to koncem aprila, eto pade izdajom grad Cetin u turske ruke a i grad Drežnik. Turci su sve naokolo harali i palili. Ustanak, koji je dignut po Krajiini teškom je mukom spriječio daljnje nevolje od strane Turaka. Tako je evo i Rakovica u taj čas prepatila nevolje i straha. Bečkim mirom 14. oktobra, pripale su sve hrvatske zemlje na jug Savi francuskoj carevini, dok se opet g. 1813. ne oslobodiše toga gospodstva, pod kojim su mnogi Kordunaši služili u Francuskoj vojsci i g. 1812. vojevali u Rusiji. Dogadjaji Rakovice za vremena francuske vlade nijesu nam poznati.

Kad su ove južne hrvatske zemlje opet ušle u zglob austrijske carevine, obnovljena je krajiška uprava gdje i prije bijaše. Radilo se mnogo na novoj organizaciji Krajiine i na njezinom gospodarskom i kulturnom napredku. God. 1819. ustrojena je u Rakovici „erarijalna škola“, na kojoj su bili učitelji podčasnici.

Novija povijest Rakovice ne pruža ništa osobito sve do god. 1871., kad se u njoj odigrava veliki pokret Kvaternikov, u kojem je on zaglavio sa svojim vjernim drugovima. Tamo je bio njegov „glavni stan“, onamo ga mrtva dovezoše na taljigama iz Ljubče i pokopaše 12. X. pod noć, na spomenutom mjestu. Zakopao ga pisarnički kapral Ante Pavličić, koji još i danas žive 79 godina star u Turkalj-selu kbr. 99.

Nakon razriješenja Krajiine osta Rakovica sijelom općine i postala je mjestom mnogih hodočašća Hrvata, koji su se klanjali na grobu Kvaterniku i njegovoj ideji, ljubeći svetu hrvatsku grudu, koja ga je pokrivala. Na 15. oktobra 1921. slavila je Rakovica slavlje prenosa Kvaternikovih, Bachovih i Rakijaševih kostiju u srce Hrvatske — u Zagreb.

O DUŠEVNIM SPOSOBNOSTIMA PČELE.

Prof. FR. OPERMAN.

Već u najstarijih kulturnih naroda nalazimo spomenika, koji nam svjedoče, da su ljudi poznavali pčelu i njene proizvode. Pčela i med našli su svoje mjesto u mitским pričama i svetim knjigama starih Inda, papiroskim dokumentima i kamenim spomeni-

cima Egipćana, u Sv. pismu, u Homerovoj Ilijadi, u spisima Aristotelovim, Vergilijevim, Plinijevim itd. Viđesti su o pčelama u starih Slavena i Germana oskudne, ali je izvan svake sumnje, da su ih gojili, da su nekadašnje neizmjerne lipove šume davale pčelama